

A vargyasi Daniel család karrierjének kezdetei a 16–17. század fordulóján

Tanulmányom tárgya, a kora újkori székely társadalomban jelentős szerepet betöltött Daniel/Dániel család karriertörténete, egy nagyobb kutatás részét képezi, amely a 16–17. századi székely nemesi karrierlehetőségek feltárását célozta meg az anyaszék, Udvarhelyszék területén.¹ A Danielek felemelkedése egyszerre modellezi a klasszikus értelemben vett székely primor család érvényesülési lehetőségét, valamint azt a folyamatot, ahogyan a reneszánsz kultúra, – amin itt nem kizárólag művészeti vagy művelődéstörténeti korszakot értünk, hanem életmódot, viselkedéskultúrát, tanulási és érvényesülési toposzokat is – „leszivárgott” az „átlagemberek” körébe, a „vidék” világába. A Daniel család hatalomépítési módszerei közé fokozatosan épültek be az általunk a reneszánsz kultúrából és szellemiségből eredeztetett elemek, amelyeknek forrása az erdélyi fejedelmi udvar volt. A reneszánsz udvart a maga fényében főként Báthory Zsigmond igyekezett kiépíteni,² ám Oborni Teréz újabb és még folyamatban lévő kutatásai alapján tudjuk, hogy ennek a lengyel–itáliai irányultásnak, humanista attitűdnek a gyökerei, előzményei már megtalálhatóak voltak Jagelló Izabella, majd pedig János Zsigmond udvarában is.³ A 16. század hatvanas éveiben intézményesült reformáció, amely a nyomtatott irodalmat közvetítette az emberek széles rétegei számára, természetes módon járult hozzá a reneszánsz, a humanizmus elterjedéséhez.⁴ Megkezdődtek az udvarház-építke-

---

1 Ezt a kutatást a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János kutatási ösztöndíja támogatásával végzem.

2 Erről ld. *Erdősi Péter*: Báthory Zsigmond ünnepi arcmása. A fejedelem és a ceremóniák. Actas 1995. 1–2. sz. 24–67.; *Klaniczay Tibor*: Udvar és társadalom szembenállása Közép-Európában. (Az erdélyi udvar a XVI. század végén). In: *Uő*: Pallas magyar ivadéka. Bp. 1985. 104–123., 302–304.; *Bartók István*: A gyulafehérvári fejedelmi udvar és az ifjú Báthory Zsigmond. In: Magyar reneszánsz udvari kultúra. Szerk. R. Várkonyi Ágnes. Bp. 1987. 135–157.

3 *Oborni Teréz*: Izabella királyné erdélyi udvarának kezdetei (1541–1551). *Történelmi Szemle* 51(2009) 21–44.

4 *Pokoły József*: Az erdélyi református egyház története. I–V. Bp. 1904.; *Jakó Zsigmond*: Társadalom, egyház, művelődés. Tanulmányok Erdély történelméhez. Bp. 1997.; *Zoványi Jenő*: A reformáció Magyarországon 1565-ig. Bp. 1986.; *Jakó Zsigmond*: Heltai Gáspár papírmalma. *Magyar Könyvszemle* 51(1961) 293.; *Herepei János*: Az erdélyi könyvkötészet és nyomdászat történetéhez. *Erdélyi Múzeum* 47(1942) 472–492.; *Uő*: A Heltai-nyomda sorsa. *Magyar Könyvszemle* 73(1957) 55–58.

zések is, az ekkoriban készült épületek maradványain máig láthatóak a reneszánsz építészeti elemek.⁵ Az udvarházak építésében azonban nem csupán a művészi faragások, építészeti elemek, stílusjegyek utaltak a reneszánszra, hanem a helyi udvaroknak mint családi célokot szolgáló rezidenciák létrehozásának a szándéka is innen eredeztethető. A reprezentáció igénye, még ha a klasszikus udvarokhoz képest visszafogott mértékben is, a korszakban már megjelent a Székelyföldön, elsősorban a székely társadalom csúcsán lévő primorok esetében, ami azért is érdekes jelenség, mert a székely primori réteg anyagi erejét, birtokait tekintve messze elmaradt az országos nemességtől.⁶

Székely karrierlehetőségek a kora újkor kezdetén

A 16. század a székely társadalom átrendeződésének a korszaka volt. A középkori jogi-társadalmi struktúrák felbomlottak, az ősi kiváltságok korábbi rendje megszűnt. A középkori jogszokás sokak által emlegetett jogosítványai előbb csak de jure sérültek egyre gyakrabban,⁷ majd pedig felmerült a székely társadalom átalakításának az igénye is.⁸ Az 1562-es segesvári országgyűlés székelyeket érintő törvényei,⁹ mint ahogyan ezt már többször elemeztem, jóval túlmutatnak a felkelésben részt vevő székelység megbüntetésének a szándékán.¹⁰ A kialakult vagy kialakulóban lévő új, jogfosztott helyzet hirtelen jött sokkhatásként érte a székely társadalom valamennyi szegmensét, ezért a 16. század második felében gyakorlatilag bármikor számítani lehetett olyan felkelésekre, amelyekben a székelység hajlandónak mutatkozott részt venni, amennyiben régi szabadságának visszaadását ígérték cserébe.¹¹

5 B. Nagy Margit: Udvarházak és stílusok. In: *Uő: Reneszánsz és barokk Erdélyben. Művészettörténeti tanulmányok.* Bukarest, 1970. 45–49.

6 Balogh Judit: A székely nemesség kialakulásának folyamata. Kolozsvár, 2005. 48–49.

7 Jakó Zsigmond: A székely társadalom útja a XIV–XVI. században. In: Székely felkelés 1595–1596. Előzményei, lefolyása, következményei. Szerk. Benkő Samu–Demény Lajos–Vekov Károly. Bukarest, 1979. 20.: „hiteles oklevelekkel bizonyítható, hogy a nemzeti szervezethez való csatlakozásának ütemében, legalábbis a XV. század második felétől fogva, a hűtlenségbe esett székely székelyföldi birtokai, a nemesekéihez hasonlóan, a koronára háramlottak és adományozás alá kerültek. 1499-ben már az az ígélet is nagy eredménynek számított, hogy a király az ilyen birtokokat a jövőben székelyeknek fogja eladományozni.”

8 Fráter György a megnövekedett kiadások miatt szinte állandóvá tette a székelyek megadóztatását, emellett pedig meglehetősen sokat foglalkoztatta őket a hadi cselekményekben. Székely oklevéltár. I–VIII. (= Székely oklevéltár) Szerk. Szabó Károly–Szádeczki Lajos–Barabás Samu. Bp. 1872–1934., V. 58.

9 Erdélyi Országgyűlési Emlékek. II. (1556. szept.–1576. jan.) Szerk. Szilágyi Sándor. Bp. 1876. (Magyar Történelmi Emlékek III. Magyar Országgyűlési Emlékek) 202–208.; Székely oklevéltár II. 161–167.

10 Balogh J.: i. m. 53–63.; Jakó Zs.: A székely társadalom i. m. 27.

11 A kérdést alaposan elemezte Demény Lajos több tanulmányában és könyvében: *Demény Lajos: Székely felkelések a XVI. század második felében.* Bukarest, 1976.; *Uő: A székelyek és Mihály*

A korábbi jogi keretek részbeni felbomlása, a fejedelmi hatalom erőteljesebb és közvetlenebb jelenléte a Székelyföldön, a kétségtelen nehézségek ellenére, megnyitotta a felemelkedés új útjait is a székely társadalom élelmesebbjei számára. Ezeket a lehetőségeket természetesen leginkább a primorok voltak képesek kellő mértékben a saját javukra kihasználni, hogyha felismerték az új helyzet adta új karrierstratégiai esélyeket.

A székely társadalom önmagát mint katonáskodó közösséget definiálta. Kollektív nemességnek nevezett kiváltságait, szabadságjogaikat is az uralkodónak teljesített katonai szolgálatukért kapták. Ezek leginkább a szerviensi jogosítványok továbbéléseként értelmezhetőek, amennyiben a fejenkénti katonai szolgálatért mint a közösség tagjai élvezték kiváltságait, a voltaképpeni adómentességet és a kollektív nemesi¹² szabadságot. A székely karrier kézenfekvő stratégiai eleme tehát a katonai szolgálat, valamint az ebben való kiemelkedés volt. Nincs valós és értékelhető adatunk a középkor során arra, hogy bármely más karrierstratégiai elemet tudatosan és tömegesen vagy akár csak tendenciaszerűen használtak volna a felemelkedésre.

A hivatalviselésről azonban nem állíthatjuk ezt, ugyanis a jogszokás értelmében a nemek és ágak képviselői a középkor során egymást váltva töltötték be a különböző hivatalokat, tisztségeket.¹³ A 15–16. század fordulójára már találunk olyan családot, például a Lázárokat, akik gyakorlatilag hitbizománynak tekintették a széki tisztségeket és egymás után több esztendőn át megmaradtak a hivatalukban.¹⁴ Ez azonban korántsem volt általánosnak tekinthető, még a középkor vége felé sem.

A hatalmaskodás már a középkorban is „kedvelt szokása” volt a székelységnek,¹⁵ ám azt sem tudjuk egyértelműen eldönteni, hogy mennyire vált általánosan használt karrierstratégiai elemmé. Igaz ugyan, hogy például Hunyadi Mátyás idején éppen a primorok hatalmaskodására panaszkodott a lófői rend és a székely köznép,¹⁶ ám a periratokból az is egyértelműen látható, hogy ezzel az eszközzel a közösség ugyanolyan gyakran élt azokkal szemben is, akik a közösségi normákat sértették meg valamilyen formában.¹⁷ Mégis talán a hatalmaskodás és

---

vajda. 1593–1601. Bukarest, 1977.; *Uő*: A közsékelyek 1595–1596. évi felkelése. In: Székely felkelés i. m. 93–119.

12 *Balogh J.*: i. m. 6–8.; *Connert János*: A székelyek intézményei. Kolozsvár, 1938.; *Uő*: A székelyek alkotmányának története, különösen a XVI. és a XVII. században. Székelyudvarhely, 1906.; *Szádeczky-Kardoss Lajos*: A székely nemzet története és alkotmánya. Bp. 1927.; *Nathalie Kálnoky*: A nemes székely nemzet konstitúciói és privilégiumai. Csíkszereda, 2008.

13 *Bodor György*: Az 1562 előtti székely nemzetiségi szervezetről. *Történelmi Szemle* 26(1983) 281–305.

14 *Balogh J.*: i. m. 35.; *Dr. csíkszentsimoni Endes Miklós*: Csík-, Gyergyó-, Kászon-székek. (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig. Bp. 1938. 26.

15 *Balogh J.*: i. m. 29–33.

16 *Jakó Zs.*: A székely társadalom i. m. 19–22.

17 Román Nemzeti Levéltár Kolozs megyei igazgatósága/Directia Judeteana a Arhivelor Nationale Cluj (= RNL KvLt.) Székely Láda, Fond 16. Udvarhelyszék, Törvénykezési jegyzőkönyvek.

az ezáltal szerzett befolyás mint eszköz került a legközelebb ahhoz, hogy a középkor végére a primorok karrierstratégiai eszköztárának a részévé válják.

A tanulás – noha a reformáció korában kifejezetten jó iskolahálózattal rendelkezett a Székelyföld, ami nyilvánvalóan utalhat az előzményekre –, mégsem lett a középkor során a székely társadalmon belüli felemelkedés általánosan vagy gyakran használt útja.¹⁸

A székely primori családok legtöbbje valamilyen fokon rokonságban állt egymással, esetleg ugyanattól az őstől származtatta magát, mint például az egyik legősibb családnak számító Aporok, vagy a hídvégi Nemesek és Mikók, akik a középkor során kerültek rokoni kapcsolatba egymással, nyilván főképpen azért, mert 1562-ig a Székelyföld jelentős autonómiát élvezett Erdélyen belül, és ez a társadalom bizonyos fokú elzártágát is jelentette. Ezeket a házassági kapcsolatokat azonban a középkorban nem használták föl hatalmi szövetségi rendszerek létrehozására, legalábbis nincs adatunk arra, hogy a felemelkedés eszközeként kezelték és használták volna.¹⁹

A középkor során folyamatosan vannak a forrásokban arra vonatkozó információk, hogy a székelyek képviselői részt vettek bizonyos országos vagy Erdély egészét érintő ügyek intézésében, vagy tagjai voltak fontos követségeknek. Az „udvari szolgálat” azonban mégsem szerepelt céljaik között. Ha némely esetben fel is tűntek az uralkodó mellett, mint például a híres Kun Kocsárd,²⁰ ezt katonai teljesítményüknek köszönhették.

A magánbirtok növelése mint karrierstratégiai eszköz az előbbiekhöz hasonlóan szintén jóval mérsékeltebben jelentkezett a primorok között, mint a vármegyei nemesség esetében. Ennek oka természetesen az volt, hogy a faluközösség tagjai szigorú szabályok szerint birtokolták a földterületet, és mivel túlnyomó többségben voltak a társadalomban a személyileg szabad állapotú, birtokjoggal és valós lófőbirtokkal rendelkező székelyek, a faluközösség sok esetben eredményesen tudott fellépni egy a birtokát növelni igyekvő primorral szemben. A birtok megnövelésének elsődleges iránya a középkor során még jócskán meglévő közös földek kisajátítása volt. Mivel azonban a szabad székelyek közössége nemcsak bírói úton tiltakozott az esetleges foglalások ellen, hanem sokszor együttesen „dúlták meg” az illető házat és jószágát, többen választottak ennél könnyebb megoldásokat. Azok a primori családok, amelyek a Székelyföld peremén rendelkeztek birtokkal, előszeretettel választották a székkal határos vármegyei területekre történő terjeszkedést. Ezeket a birtokokat egy-egy hadi sikert követően, szolgálatai-

1610–1633. IV/3. 1613/33, 1608/127, 1613/26, 1622/73, 1622/75, 1623/79, 1623/83, 1623/93, 1626/97, 1622/75, 1623/79, 1623/83, 1623/93, 1613/16, 1613/26, 1613/2, 1615/59.

18 *Tonk Sándor*: Erdélyiek egyetemjárása a középkorban. Bukarest, 1979. passim.

19 *Balogh J.*: i. m. 123–126.

20 Szapolyai János erdélyi vajda, 1526-tól magyar király hadvezére. Erről ld. *Balogh Judit*: A székelyek Szapolyai Erdélyében. In: *Publicationes Universitatis Miskolcensis, sectio philosophica*. XIV/3. Főszerk. Horváth Zita. Miskolc, 2009. 19.

kért nyerhették az uralkodótól.²¹ Ez a folyamat, tehát a vármegyei területen való birtokszerzés már a 15. században jelentős méreteket öltött a székely primorok körében.²² Mivel ezeket a területeket könnyedén kapcsolhatták a saját birtokaikhoz, így megnövekedett birtokállományuk a közösséggel szembeni hatalmukat is növelte. Ezek a birtoknövekedések azonban még mindig nem eredményezték olyan méretű primori birtokok létrejöttét, amelyek versenyezhettek volna egy átlagos vármegyei nemesi birtokkal, még Erdélyben sem.

A föntieket összefoglalva tehát megállapíthatjuk, hogy a 16. század közepén a székely primorok, bár közülük néhányan komoly befolyással rendelkeztek saját társadalmi közegükön belül, elsősorban a katonai karriert részesítették előnyben saját életpályájuk alakításakor. Az 1562. évi segesvári törvényeket követő sajátos helyzet azonban új utakat is kínált, amelyeket a tehetségesek képesek voltak megragadni, és ezáltal pár évtized leforgása alatt komoly birtok- és hatalomnövekedést elérve, a vármegyei nemesség sorai közé emelkedni, bár jobbágyaik számát vagy birtokaik tényleges méretét tekintve még mindig komoly különbségek mutatkoztak a kétféle – székely és vármegyei – eredetű nemesség között. A kialakuló fejedelmi udvarban való egyre gyakoribb jelenlét azonban nemcsak udvari karriert ígért az ezt megpróbáló primornak, de tanulási lehetőséget is, hogy a reneszánsz életmódot, viselkedési formákat eltanulva, majd lokális szinten is megvalósítva, kiépítse saját hatalmát és ehhez új módszereket, magatartásformákat használhasson fel.²³ Ebben a tekintetben Udvarhelyszék primorjai jártak élen a 16. század második felétől kezdődően egészen a 17. század első harmadának végéig.²⁴ Közülük is egészen egyedülállónak mondható a

21 *Benkő Elek–Székely Attila: Középkori udvarház és nemesség a Székelyföldön.* Bp. 2008. 94.; *Balogh J.: A székely nemesség i. m. 38.; Székely oklevéltár II. 109–110.; Jakab Elek–Szádeczky Lajos: Udvarhely vármegye története a legrégibb időtől 1849-ig.* Bp. 1901. 329.

22 *Balogh J.: A székely nemesség i. m. 38–39.*

23 Az udvari jelenlét, az udvari szolgálat vállalása révén arra is igény támadt, hogy elsajátítsák a reprezentáció elemeit. Nyilván nem véletlen, hogy a 16. század második felében, főképpen pedig a 17. században számos székelyföldi udvarházat építettek meg vagy építettek újjá, már a reneszánsz kor igényeinek megfelelően. A levelezés, az utazás, a megszerzett kapcsolatok fenntartásának igénye mind új elemeknek tekinthetők a székely közösség elitjének életében.

24 Annak okaira, hogy mi volt Udvarhelyszék nemessége egyedülálló felemelkedésének a hátterében, jelen tanulmány keretei között nincs módunk kitérni. A kérdés megválaszolásához minden bizonnyal szükség lesz valamennyi székely társadalmi viszonyrendszerének a feltárására, amit ez idáig csupán Udvarhelyszék esetében végeztem el és Háromszék, valamint Marosszék esetében kezdtem el. Olyan mélyfúrásokra van szükség, ahol a személyi mozgások jó részét tetten érhetjük és modellezhetjük. A karrierépítési lehetőségeket elsőként megragadó udvarhelyszéki nemesség élen járt a jobbágyok szerzésében, sőt abban is, hogy minél több szabad székelyt próbáljon szolgálatra kényszeríteni. Az 1614-es lustra adatai szerint ezen a széken írták össze a legtöbb székely jobbágyot, ami jól szemlélteti, hogy a hatalmat szerzett széki nemesség eredménnyel próbálta saját szolgálatába állítani a közszekelyek egy részét. RNL KvLt. Székely Láda, 56. sz. VIII. 1. Az 1614-es conscriptio. A 17. század elejére létrejövő udvarhelyi hatalomkoncentráció azonban a fejedelem számára is veszélyessé vált, ezért Báthory Gábor határozott politikálással felszámolta a Kornis-klán addigi hatalmát. Ez megteremtette a lehetőségét Háromszék elitje felemelkedésének a 17. század közepére. *Balogh Judit: A székely társadalom Báthory Gábor ko-*

homoródszentpáli Kornis család hatalomnövekedése.²⁵ A szék többi primorja számára a 16. század második felében az volt a kérdés, hogy bekapcsolódik-e a Kornis-klientúrába vagy azon kívül, esetleges riválisként keresi meg a saját karrierlehetőségeit. A jelen tanulmány tárgyát képező és szintén Udvarhelyszék primorjai közé tartozó vargyasi Daniel család mindkét utat megpróbálta.

A vargyasi Danielek felemelkedésének kezdetei

A vargyasi Danielek a középkor során a tipikus székely primori családot testesítették meg. Őseiket a székely történelem kezdeteire vezették vissza, családi karrierstratégiájuk elsődleges eleme a katonáskodás volt. A család első, a forrásokban említett tagja, Daniel Balázs 1396-ban Nikápolynál harcolt.²⁶ 1444-ben egy másik Daniel, egy Péter nevezetű volt jelen a várnai csatában.²⁷ A 15. század folyamán a többi „klasszikus” primori családhoz hasonlóan ők is megszerezték az első Székelyföldön kívüli birtokaikat, Fehér vármegyében, a székelyföldi birtokaikhoz roppant közel eső Felső-Rákos területén.²⁸ 1499-ben a család már konfliktusba is került az említett Fehér vármegyei terület fölött a szintén udvarhelyi Jánosi családdal.²⁹ 1500-ban Daniel Péter két fia, Lukács és Miklós pereskedett a birtokért.³⁰ Ez a konfliktus hosszú évtizedeken át kísérte a családot.³¹ Közben a 17. század elejére a primori családok megkezdték a széken belüli területek egymás közötti felosztását is. Bár a Danielek ősi fészke Udvarhelyszéknek az a kis délkeleti nyúlványa volt, amit többnyire Bardóc fiúszéknek neveztek, a szék belsőjében is igyekeztek birtokokat szerezni. A század folyamán azonban a család minden bizonnyal úgy dönthetett, hogy erőit a Bardócszék feletti hatalom megszerzésére összpontosítja. Ennek bizonyítéka, hogy 1525-ben vargyasi Daniel Miklós a Kornisoknak adta bérbe a homoródszentpáli birtokrészüket,³² majd tíz év múlva Daniel Ferenc el is adta az említett birtokot 200 aranyforintért az ott terjeszkedő Kornis családnak.³³

rában. In: Báthory Gábor és kora. Szerk. Papp Klára–Jeney-Tóth Annamária–Ulrich Attila. Debrecen, 2009. 153–173.

25 *Balogh Judit–Horn Ildikó: A hatalomépítés útjai: a homoródszentpáli Kornis család története. Századok* 142(2008) 849–896.

26 *Orbán Balázs: A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi és népismei szempontból.* I–VI. Bp. 1868–1873., I. 228.

27 I. h.

28 Székely oklevéltár III. 135.

29 I. h.

30 Újabb adattár a vargyasi Daniel család történetéhez. Szerk. Kelemen Lajos. Kolozsvár, 1913. 3.

31 A megnevezés nem mindig volt Bardócszék, időnként Vargyasról nevezték meg. *Oborni Teréz: Néhány megjegyzés a székely széki önkormányzat történetéhez: Miklósvárszék 1624. évi privilégiuma.* In: *Studia professoris – Professor studiorum. Tanulmányok Érszegi Géza hatvanadik születésnapjára.* Szerk. Almási Tibor–Draskóczy István–Jancsó Éva. Bp. 2005. 261–273.

32 Székely oklevelek a XVI. századból. Közli: Vass Miklós. *Történelmi Tár* 40(1910) 121–122.

33 Újabb adattár i. m. 4.

Ebben az időszakban a Danielek még kétségtelenül a székelység elitjéhez, a legjelentősebb családok közé tartoztak. 1542-ben ugyanis Daniel Péter lett az egyik tagja annak a primorokból álló követségnek, amit a székelység küldött a moldvai vajdával folytatandó tárgyalásokra.³⁴ A követség tagjai között ott volt Kun Lázár, a Béli család egy tagja, Pál is, Mihályfi Ferenc, Tamássy Ferenc, valamint az az Andrassy Márton, aki a korszak egyik legbefolyásosabb székely primorjaként több jelentős követi feladatot is ellátott. 1550 és 1554 között újabb területeket csatoltak eddigi Fehér vármegyei birtokaikhoz egy hosszúra nyúlt per végén.³⁵ A Kornis családdal valószínűleg a közös területen lévő birtokok és a közös ügyletek folyamatosan biztosították a szorosabb kapcsolatot. 1554. június 12-én éppen egy szentpáli Kornis, Miklós bírósága ítélte Dániel Ferencnek és Balásznak az aldobolyi Mihálcz Mihály özvegyével szemben a felső-rákosi birtokrészt.³⁶

A század második felében a család karrierjének legfőbb alakítója Daniel Péter lett. 1566-ban két katonai listában is megtaláljuk a nevét, mint aki folyamatosan részt vett János Zsigmond hadaiban.³⁷ 1562-ben a székely primorok a társadalom többi rétegéhez hasonlóan kivették a részüket az uralkodó elleni felkelésből, a vezetők közül többen börtönbe is kerültek.³⁸ Az 1566. évi hadjárat egyrészt lehetőséget adott a primorok és János Zsigmond közötti megbékélésre, másrészt egy új korszakot is nyitott a székely nemesi karrierek tekintetében. Korábban, mivel a *ius regium de jure* nem hatolt be a Székelyföldre, az uralkodóknak a csak vármegyei területen volt lehetőségük székely katonáik megadományozására. 1562 után a katonai szolgálat vállalása már a székeken belüli hatalomnövekedés eszköze is lehetett. Az 1566-os hadjáratban való részvétel tehát az új felemelkedési lehetőségek megragadását is jelentette, hiszen ekkor kezdte meg János Zsigmond a székely jobbágyok tömeges eladományozását, ily módon a nemesi kézben lévő jobbágyok számának növekedése révén a saját mikroközösségükön belül jelentősen megnöhetett az egyes primori családok hatalma.³⁹

A vargyasi Daniel családnak ekkor két felnőtt férfi tagja élt a források szerint. Péter egész életében szívesen és sokszor vállalt katonai feladatokat, ezzel tovább vitte a családi tradíciót. Az eddig már többször említett Ferenc csak egyszer szerepelt így, akkor is akként, mint aki valaki mást küldött a hadba a maga képében. Ferenc ekkor már minden valószínűség szerint idős ember volt, és eddigi ismereteink szerint nem testvére, hanem a nagybátyja lehetett Daniel Péternek.⁴⁰ Valószínűsíthető, hogy egyébként is meglévő jó kapcsolatuk a viszonylag távoli rokoni fok ellenére ezért is maradhatott olyan szoros, hogy folyamatos együttes intézke-

34 *Szádeczky-Kardoss L.*: i. m. 110.; Székely oklevéltár I. 321–322.

35 Székely oklevéltár II. 115.

36 I. m. 115–116.

37 I. m. 194–195.

38 *Szádeczky-Kardoss L.*: i. m. 117.

39 *Jakó Zs.*: A székely társadalom i. m. 29.; Székely oklevéltár II. 208–210.

40 *Pálmay József*: Udvarhely vármegye nemes családjai. Székelyudvarhely, 1900. 54–56. A korábban idézett oklevelek is azt látszanak igazolni, hogy a század elején két ágra bomlott a család, amelyek aztán az egyik ág gyermektelensége miatt a 16. század végén újra egyesültek.

dések után végül egyesíteni kívánták birtokaikat. A család mindkét ága rendelkezett birtokokkal Vargyason, a birtokközpontjuk tehát mindkettejüknek Vargyas maradt. Péter komoly és sikeres katonaeMBER lett, folytatva a Danielek hagyományait, Ferenc katonáskodásáról nem tudunk. Az 1566-ban kezdődő birtokadományozások során mindketten részesedtek birtokokban, Kisbaconban szereztek jobbágyokat, Péter 11, Ferenc pedig 8 ház jobbágyot kapott.⁴¹ Feltehető, hogy Daniel Péter fontos szerepet játszott a Ferencnek adott adományok kieszközlésében is. A korábbi, klasszikusnak mondható katonai karrier tehát még mindig domináns maradt, ám az apró változások már mutatták, hogy új hatalomépítési utak nyíltak meg, sőt az újnak nem nevezhető „módszert”, a házasodást is egyre céltudatosabban, célirányosabban kezdték használni.

A század 70-es éveiben egy korábban példátlan gyorsaságú és nagyságrendű változás indult el. Néhány család ugyanis addig nem tapasztalt mértékben emelkedett a többi primor fölé, és az egyébként is megélnékülő hatalomszerzési kísérletekhez képest is jóval tudatosabb hatalomépítésbe kezdett. A teljesen új elem az udvarral való szoros kapcsolat volt, ezzel összefüggésben pedig a humanista műveltség megszerzése. Ennek legizgalmasabb példája a már említett homoródszentpáli Kornis család, elsősorban pedig Kornis Farkas, akinek humanista voltát és kivételes műveltségét, széles körű levelezését, Kovacsóczy Farkassal való szoros barátságát Horn Ildikó már részletesen feltárta.⁴² Ugyanezt mondhatjuk el a Bogáthy⁴³ és a Petki családokról is.⁴⁴

A művelt udvari ember típusának a megjelenése a Székelyföldön az eddigiekhez képest szokatlan tudatosságot eredményezett a hatalomépítésben is, oly módon például, ahogyan a Kornis család alig három évtized alatt megtízszerezte a birtokait,⁴⁵ és egészen egyedülálló hatalmi struktúrát épített fel, amelynek révén – noha birtokaik mérete még most sem érte el a vármegyei elit birtokaiét –, mégis irányítani voltak képesek az egész Udvarhelyszéket, sőt voltaképpen a 16. század végén az egész Székelyföldet.⁴⁶ Kornis Farkas igazi „udvari ember” volt, Európával levelező humanista, Erdély nemes ifjainak gyámja, támogatója, emellett agilis birtokszerző, sőt hatalmaskodó, aki királybíróságát remekül használta fel a hatalma növelésére, akinek a klientúrája behálózta az egész széket. A házasságot is nagyszerűen és tudatosan használta a karrierje

41 Székely oklevéltár II. 208–210.

42 *Horn Ildikó: Az unitárius elit stratégiái (1575–1603)*. In: *Uő: Tündérország útvesztői*. Bp. 2005. 90–95.

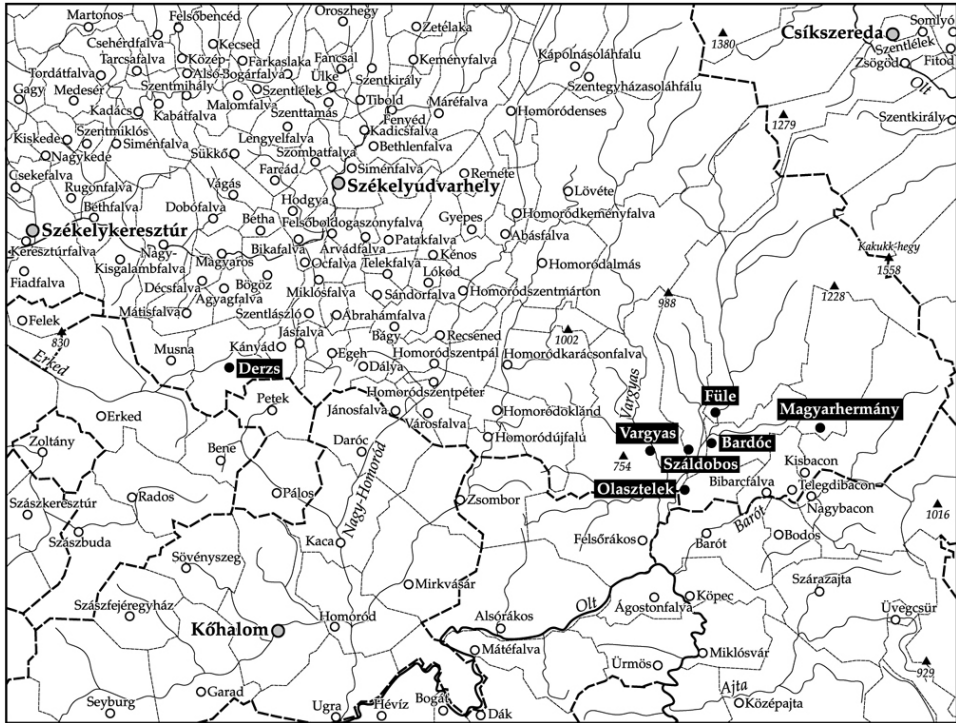
43 A Bogáthy család, noha voltak udvarhelyszéki birtokaik, jelentős emelkedésüket a Székelyföldön kívül valósították meg. Karrierstratégiájuk fontos eleme volt a házasodás, az udvari szolgálat és a tanulás. *Horn I.: Az unitárius elit* i. m. 91–99.

44 A dersi Petki család a 16. század második felében gyorsan felemelkedett udvarhelyszéki primor család volt. Az apa, Mihály Kornis Farkas mellett volt a szék főkirálybírája, fia, János először Kornis Farkas lányát vette feleségül, majd a 17. század elejére a Kornis-klán vezetőjévé vált. Bocskai felkelésének idején székely generális, Rákóczi Zsigmond fejedelemsége alatt erdélyi kancellár is volt. *Balogh J.–Horn I.:* i. m. 862., 882–887.

45 I. m. 860.

46 I. m. 858–882.

1. ábra: A Daniel család birtokai 1614-ben

előmozdítására.⁴⁷ Az 1570-es években az az udvarban forgolódo, tanult réteg, akik közé a Kornisok vagy a Bogáthyak tartoztak, szinte behozhatatlan előnyre tett szert a korábban velük azonos súlyú primori családokhoz képest.⁴⁸

A vargyasi Danielek ekkor még sokakkal együtt azok között a lemorzsolódók között voltak találhatók, akik csupán a katonáskodás révén igyekeztek felemelkedni, és pár év alatt visszaszorultak a széki középmezőnybe. Az 1576-ban az ötvendénáros adóról készült összeírás adatai szerint⁴⁹ az általuk fizetett adó összegét tekintve a széken belül a 8-9. helyen álltak.⁵⁰ Daniel Péter birtokai ekkor Bardóczfalván, Száldoboson, Dobóban, valamint Dersben helyezkedtek el, a szintén vargyasi Daniel Ferenc pedig Vargyason, Kisbaczonban és Bardóczfalván birtokolt. Ez azt mutatja, hogy az 1566-os adományokat követően a család

47 I. m. 862–870.

48 Székely oklevéltár IV. 137. 1576-os adóösszeírás.

49 Székely oklevéltár IV. 137.

50 A lista jól mutatja a hirtelen megindult átstrukturálódás első eredményeit. A legtöbb adót Kornis Farkas birtokain szedték be, 85 Ft-ot. Már testvére, Mihály birtokain is csupán ennek a felét, mindössze 40 Ft, 50 dénárt. Ezt megközelítő nagyságrendű adót csak a hivatalviselő Petki Mihály esetében látunk, 30 Ft-ot. A Danielek összesen 11 Ft, 50 dénárt fizettek, ami jól mutatja a nagy különbségeket, amik éppen a megelőző évtizedek, jórészt éppen az 1560-as, 1570-es évek alatt alakultak ki.

nem tudta tovább gyarapítani birtokait, és tovább növelni a befolyását a fiúszék területén. Jól látható, hogy annak a Daniel Péternek, akit a korban folyamatosan Vargyason említettek, ekkor nem írnak össze Vargyason fizetett adót, ami jelentős visszazorulást mutat, és ezzel együtt a korábbi, egyoldalú, csupán a katonáskodásra épülő karrierépítési technika válságát is. Szükségesnek mutatkozott új eszközök bevonása a karrierstratégiába, amennyiben a megindult társadalmi mozgások közepette a család meg kívánt maradni a szék elitjében.

Az 1570-es és 1580-as években a család defenzióba került, és megpróbálkozott egy a Kornisokkal szemben, vagy inkább mellettük folytatott politikával, megpróbálva megőrizni a fiúszéken belüli vezető szerepét. Állásait azonban még Bardócszéken belül is nehezen tudta megőrizni, ugyanis szembekerült azzal a Jánosi családdal, amellyel már a 15. század vége óta harcban állt Fehér vármegeyi birtokán.⁵¹ A Jánosi családba benősült ambiciózus Boér György, úgy tűnt, hogy még Vargyason is fölénybe került a Danielekkel szemben, legalábbis egy időszakban kétségtelenül. 1585-ben jelentős birtokadományt szerzett Vargyason,⁵² és megszerezte a malmot, amit újjá is építtetett egy későbbi per tanúsága szerint.⁵³

Az udvarhelyszéki családok jelentős része valamilyen fokon a Kornis-kliéntúra részévé vált az 1570-es, 1580-as évek folyamán. A másik udvarhelyszéki fiúszék, Keresztúrszék két vezető családja, a szintén a katonai karriert választó Gerébek, valamint a Csákányok próbálkoztak még a Kornis-kliéntúran kívüli hatalomépítéssel.⁵⁴ Ők, ha nem is tudtak riválisává válni a Kornisoknak, de legalább a fiúszék urai tudtak maradni.⁵⁵ A korábban ha nem is az egész Bardóc fiúszéket, de legalább Vargyast uraló Daniel családot azonban folyamatos támadások érték, amelyek eredményeképpen szinte teljesen kiszorították őket korábbi birtokközpontjukról, egyrészt a régi ellenfél Jánosiak, másrészt a nagyon aktív és agresszív Boér rokonság. Ezért a vargyasi Danielek helyzete az 1580-as évek közepén olyannyira tarthatatlanná vált, hogy a családfőt, Daniel Pétert be is börtönözték egy időre. Az eseményről sajnos csak egy későbbi perirat tanúvallomásából tudunk, tehát sem okát, sem pontos idejét nem ismerjük.⁵⁶ Az 1580-as évek végére a Daniel család, illetve ekkori feje, Daniel Péter feladta az oppozíciót, illetve a külön utas politikát, és feleségül vette Kornis Farkas legidősebb lányát, Annát,⁵⁷ ezáltal betagozta a családját a Kornis-kliéntúrába. Gyermekait, Mi-

51 A Jánosiak 1576-ra az 50 dénáros adó tekintetében is megelőzték a Danieleket. Székely oklevéltár IV. 37–46.

52 A Danielek komoly presztízsveszteségével járt, hogy ráadásul Daniel Péter azon primorok között volt, akiket köteleztek arra, hogy Boér Györgyöt beiktassák a megszerzett javukba. Újabb adattár i. m. 7.

53 I. m. 7–9.

54 A Geréb–Csákány-küzdelemhez: *Benkő E.–Székely A.*: i. m. 93–108.

55 A Csákányok Kerelőszentpál után, mivel Báthory István ellen harcoltak, fokozatosan elveszítették a korábbi súlyukat. *Balogh J.–Horn I.*: i. m. 870.

56 Újabb adattár i. m. 11.

57 A házasság nagyon rövid ideig tartott és válással végződött, a Danielek Kornishoz fűződő viszonyát azonban ez a változás már nem változtatta meg. *Balogh J.–Horn I.*: i. m. 880.

hályt és Ferencet Kornis Farkas gyámságába adta,⁵⁸ és nemcsak kliense lett Kornisnak, de remek tanítványként szinte lemásolta a kornisi mintát. Egrészrészre lett a Kornis-birodalomnak, másrészt pedig Bardócszéken belül ő is igyekezett kiépíteni a maga klientúráját. A klienseit a perekben „barátai”-nak titulálta,⁵⁹ függő viszonyuk tehát a megnevezést tekintve nem volt személyi függés. A saját klientúrájának és a Kornisének is része volt az a fülei lófő, Fosztó Imre, aki Kornis Farkas alkirálybírájaként annak jobbkeze volt.⁶⁰ Az 1590-ben kezdődött széki perek tanúsága⁶¹ szerint rendkívül sokat tett a Daniel-klientúra megszervezéséért, valamint az ő segítsége is kellett ahhoz, hogy a század végére legyűrjék a Boér–Jánosi családot.⁶² A perfolyam 1590 nyarán indult, amikor Kornis Farkas alkirálybírója, fülei Fosztó Imre és családja már egyértelműen Daniel Pétert támogatta.⁶³ 1591-ben állandóvá vált a konfliktus a két tábor között. Ez a szembenállás szerves folytatása volt annak, hogy az 1580-as években a Jánosi családba benősült Boér György tudatosan igyekezett ellehetetleníteni Vargyason és környékén Daniel Pétert. Korábbi malmát megszerezte, azt teljesen lebontatta és újjáépíttette, és lehet, hogy tettelegességre is sor került közöttük, hiszen Danielt be is zárták egy időre. Az 1580-as évek végétől Kornis Farkas leghűségesebb alkirálybírója, Fosztó Imre támogatása révén nemcsak megvédte a Danieleket, de valószínűleg a közhangulatot is melléjük állította, klientúrájuk kialakításában is segítette őket. Fosztó és rokonsága, ha kellett, vitába szállt Boérral, ha kellett, megvádolta őt, vagy akár összetűzést is provokált. Az események pereskedéssel végződtek. Találunk Boér György által indított pert Fosztó Imrével szemben, akinek láthatóan feladata volt a Daniel melletti tábor megszervezése,⁶⁴ illetve bekapcsolódott a küzdelembe az egész Jánosi rokonság, azaz, hogy Daniel kialakuló klientúrájának tagjait támogatta meg.⁶⁵ A Boér György elleni harc szó szerint fegyveres ütközetbe torkolt, ugyanis egy 1591. decemberi per szövege szerint 1590. július 25-én Boér a jobbágyságot felfegyverezve rontott Danielekre és jobbágyságra, az egyik jobbágyságot elrabolta és váltságdíjat követelt

58 I. m. 878.

59 RNL KvLt. Udvarhelyszék Törvénykezési jegyzőkönyvek II/2 B. 1591/116. Daniel Péter vallotta 1591 decemberében, hogy Nagy Menyhárt és Nagy Gáspár az ő barátai, akinek a disznait a Jánosi család néhány tagja elhajtotta.

60 *Balogh J.–Horn I.*: i. m. 872–873.

61 1590. jún. 7-én kezdődött az első per, amit 1591-ben már öt további követett.

62 Boér György, aki az udvarhelyszéki Boldogasszonyfalváról származott, Jánosi Katát feleségül véve nagyon erős támadást indított a Danielek ellen. Ez ellen lépett fel Daniel Péter és új szövetségesei, amikor egy Székelyudvarhelyről Bardócszékre tartó követség tagjai voltak mindannyian, és szóváltásba keveredett Boér és Daniel Péter. A per szerint Fosztó Imre és testvére rőtön Daniel mellé álltak, Boért „áruló”-nak titulálva. Érdekes megemlíteni, hogy a valószínűleg összetűzések, akár tettelegesség is, szinte minden esetben Fosztó és Boér között folytak, Daniel Péter személyesen nem keveredett bele a küzdelmekbe.

63 RNL KvLt. Udvarhelyszék Törvénykezési jegyzőkönyvek 1590/37.

64 Uo. 1591/49.

65 Uo. 1591/116. A család kapcsolata Nagy Menyhárttal valóban közeli lehetett, ugyanis Daniel Péter egyik fia, Mihály külön is figyelemmel kísérte a tevékenységét. Újabb adattár i. m. 9.

érte.⁶⁶ Később ugyancsak Boér Daniel Péter egyik jobbágynak a földjét foglalta el.⁶⁷ A küzdelem egészen a század végéig tartott a két fél között, ám természetesen egyenlőtlené vált attól kezdve, hogy Daniel Péter a Kornisok védelmét választotta. Ezen időszak alatt Daniel Péter maga is kiépítette saját kis helyi birtokdalmát. A klientúra-építés egyik nagyon tudatos mozzanatát egy 1601-ben fennmaradt egyezség említi,⁶⁸ ami egyben értesít arról is, hogy a Danieleknek sikerült felülkerekedniük a Boér családon. Eszerint a fiúszék szabad székelyei, vagyis a Daniel-klientúra „megdúlta” a Boér-birtokokat, olyannyira, hogy gyakorlatilag mindennemű élelem nélkül maradt a családfő halála után az özvegy és annak fia.⁶⁹ Ennek következtében az említettek „tartásért”, azaz gyámságért minden megmaradt vagyonukat Daniel Péternek adták. Ugyanezen szerződésen belül vállalt gyámságot vargyasi Daniel Péter a már korábban említett Daniel Ferenc özvegye, Daczó Anna felett is. A karrierstratégiák újabb, rendkívül tudatos elemét fedezhetjük itt fel, ráadásul Kornis Farkas példájának ügyes követését. Kornis Farkas, aki a szék főkirálybírája és az erdélyi unitárius elit vezetője volt, több erdélyi nemes ifjú gyámságát vállalta el.⁷⁰ A gyámság természetesen nagyszerű eszköz volt az illető család bevonására a kliensi hálózatba, valamint a védelemért és a gyermekek taníttatásáért bizonyos javadalmak is illették a gyámot, esetenként a család egész vagyonával rendelkezhetett. Ugyanezt láthatjuk az említett szerződés esetében is, amikor Boér György özvegyének bizonyos mennyiségű élelmet, ellátást biztosított Daniel Péter, ezért viszonzásul rá szállt Boér György minden vagyona, sőt a Jánosi-vagyon egy jelentős hányada is. A Daczó Anna feletti gyámságért cserébe pedig újra egyesülhetett az egész Daniel-vagyon, ezzel maradéktalanul biztosítva a családnak a Bardóc fiúszék feletti uralmat. A fiúszéket a korban többször nevezték Territorium Vargyasiense-nek⁷¹ vagy Districtus Vargyas-nak,⁷² ami azt is mutatja, hogy a fiúszék központjának Vargyast tekintették, a Danielek birtokközpontját.

A vargyasi birtokközpont kiépülése is erre az időszakra tehető. Reneszánsz elemek bőven találhatók rajta, például a gyönyörű reneszánsz tornác.⁷³ Az udvarház legkorábbi része a nyugati szárny, az ott található reneszánsz ajtó- és ab-

66 RNL KvLt. Udvarhelyszék Törvénykezési jegyzőkönyvek 1591/119.

67 Uo. 1591/123.

68 Újabb adattár i. m. 7.

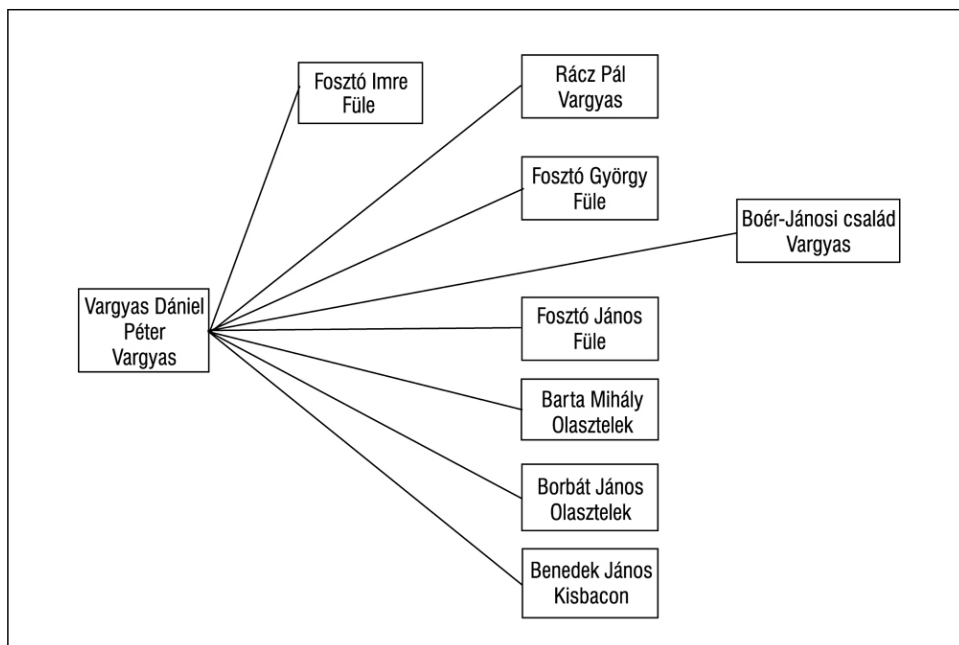
69 Az egyezség szövege szerint a Boér család megdúlása Mihály vajda bejövetelének idején történt, ám azt hangsúlyozza, hogy a „székelyek” követték el. A szövegből az is kiderül, hogy ekkor Boér Györgyné Jánosi Kata már özvegy volt, ám nem tettek utalást arra, hogy Boér György mikor és milyen körülmények között halt meg.

70 *Horn I.*: Az unitárius elit i. m. 91–92.

71 Magyar Országos Levéltár, Budapest (= MOL) F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii XII. 20.

72 Ld. Oborni Teréznek a fiúszékek kérdésével kapcsolatos tanulmányát: Néhány megjegyzés i. m. 261–274.; *Pál-Antal Sándor*: Székely önkormányzat-történet. Marosvásárhely, 2002. 79.; *Bónis György*: Magyar jog – székely jog. Kolozsvár, 1942. (Kolozsvári Tudományos Könyvtár I.) 50–51.

73 *B. Nagy M.*: Udvarházak i. m. 45.

**2. ábra: Vargyasi Daniel Péter kapcsolati hálója
Bardócszékbén a 16. század végén**

lakkeretek.⁷⁴ Az építés módja jól mutatja az igényt a reprezentatív lokális központ létrehozására. A család a 17. század elején újra megtelepedett Vargyason, minden korábbi birtokrészt, így a malmot is visszaszerezték. 1609-re sikerült az egyik utolsó Boér-párti székelyt, bizonyos János deákat is kiszorítani a malomban lévő birtokrészből, ezzel a településen teljesen biztosítani a Danielek egyeduralmát.⁷⁵ Ez azonban csak a Kornisok hathatós segítségével sikerülhetett, akikhez egészen Kornis Ferenc, a Kornisok utolsó férfi tagjának haláláig ragaszkodtak a Danielek, legalábbis a minden bizonnyal meglehetősen magas kort elérő Daniel Péter. A perek tanúsága szerint még 1612-ben is együtt intézkedett az öreg Daniel Péter és a fiatal Kornis Ferenc bizonyos tilalmas erdők megsza- badításának a kérdésében.⁷⁶ Helyi klientúrájukat is Kornis-segítséggel alakították ki. A mellékelt ábrán az udvarhelyszéki klientúra tagjait tüntettem fel.⁷⁷

⁷⁴ Kisgyörgy Zoltán: A vargyasi és olaszteleki műemlék-kastélyok. Aluta, 1976. 435–438.

⁷⁵ Újabb adattár i. m. 11.

⁷⁶ RNL KvLt. Udvarhelyszék Törvénykezési jegyzőkönyvek 1612/193.

⁷⁷ Uo. 1592/22.

A Kornis-birodalom árnyékában

Nemcsak a katonaeMBER Daniel Péter, hanem fiai is a Kornisoknak köszönheték karrierjük megindulását, hiszen mindkettőjüket Kornis Farkas vette gyám-ságába. A két fiú katonai szolgálatot vállalt, először a klientúra részeként. Bár Mihály vajda 1600-ban megölette Kornis Farkast,⁷⁸ a hatalmi struktúrát Kornis vejei igyekeztek továbbra is fenntartani, előbb Székely Mózes,⁷⁹ majd pedig Petki János.⁸⁰ A Daniel fiúk valószínűleg idősebbike, Ferenc ott volt Székely Mózes mellett a harcaiban, 1603-ban a brassói csatában halt meg ő maga is.⁸¹ A fiatalabb, Daniel Mihály a Kornis-örökséget tovább vivő és egyben tartó Petki János szolgálatába állt. Az apa, Daniel Péter óvatosságára jellemző, hogy bár fiait továbbra is a Kornis-táborban tartotta, 1602–1603-ban ő maga megjelent a Basta által elkészített lustrán, a család helyzetét minden oldalról biztosítani akarván.⁸² Fia, Mihály azonban már 1606-ban komoly feladatokat kapott Petkitől, akinek köszönhetően a székelység Bocskai oldalára állt.⁸³ Két, általa Petkinek írt levél szerint azt a feladatot kapta, hogy Háromszéket Petki és ezáltal Bocskai mellé állítsa.⁸⁴ Daniel Mihály szavaiból valószínűsíthető, hogy Petki, aki ekkor már székely generális volt,⁸⁵ kliensét háromszéki kapitánnyá nevezte ki, minthogy a Daniel-birtokok gyakorlatilag határosak voltak Háromszékkal.⁸⁶ Daniel Mihály mindkét levelét Háromszékről keltezte, az elsőt Csernátonból, a másikat pedig Kovásznáról.⁸⁷ A levelek tartalmilag két részre oszthatók. Írójuk egyrészt katonai vezetőként jelentést adott a tisztségéhez kapcsolódó eseményekről, másrészt pedig, mint Petki János intézője, beszámolt urának az általa bonyolított különböző vásárlásokról, nyestek, juhok beszerzéséről.⁸⁸ Tevékenységei kapcsán pedig igyekezett Petkihez és saját magá-

78 *Balogh J.–Horn I.*: i. m. 875.

79 Székely Mózes Kornis Farkas lányának, Kornis Annának a második férje volt, aki nem sokkal előbb vált el vargyasi Daniel Pétertől. *Várfalvi Nagy János*: Székely Mózes. Századok 3(1869) 526–545.; *Vass Miklós*: Székely Mózes erdélyi fejedelem életrajza. Bp. 1897.

80 *Balogh J.–Horn I.*: i. m. 883–885.

81 *Szádeczky Lajos*: A vargyasi Daniel család. Erdélyi Múzeum 13(1896) 390–394.

82 Székely oklevéltár. Új sorozat. I–VIII. Szerk. Demény Lajos–Pataki József. Bukarest–Kolozsvár, 1983–2006., IV. 154–190. Daniel Péter megoldása nagyon taktikusnak mondható, ám nem tekinthető egyedülállónak, a primori családok egy része, éppen a „második vonal” tagjai szívesen éltek ezzel a módszerrel a családjuk helyzetét biztosítandó.

83 *Balogh Judit*: Székely nemesi karrierlehetőségek Bocskai István korában. In: „Frigy és békesség legyen...” A bécsi és a zsitvatoroki béke. Szerk. Papp Klára–Jeney-Tóth Annamária. Debrecen, 2006. (A Bocskai-szabadságharc 400. évfordulója 8.) 128.

84 Újabb adattár i. m. 8–9.

85 *Balogh Judit*: A székely társadalom Bocskai István korában. In: Publicationes Universitatis Miskolcensis sectio philosophica. XIII/2. Szerk. Horváth Zita. Miskolc, 2008. 11.

86 A kapitányi pozíció a Daniel Mihály által írt levelek sorából következtethető. Mustrát tartott, vicéjéről írt, és kapitányként cselekedett. A kinevező okirat azonban nem ismert.

87 Újabb adattár i. m. 8–9.

88 Daniel Mihály egész pályáját meghatározta egy hallatlanul előnyös tulajdonsága. Nagyszerűen értett ahhoz, hogy feletteseinek különféle, kisebb-nagyobb szolgálatokat tegyen. Szinte művésze

hoz hűséges embereket találni, azaz tovább építeni a Kornis–Daniel-klientúrát. A Kornis-birodalom nyomasztó hatalma ellenére, vagy talán éppen ezért, Háromszék nemessége meglehetősen ellenszenvvel fogadta a kívülről érkezett Daniel Mihályt. A széken belül komoly ellenpárt szerveződött vele szemben, amelynek tagjai között volt Bedő István, aki nem számított a legtekintélyesebb primorok közé, viszont kipróbált katonaként mégis a szék vezéregyéniségei közé emelkedett. Mellette Kálnoki János⁸⁹ és Imecs István⁹⁰ állt, akik családjukat tekintve a szék ősi primorjai közül valók voltak. A belső ellenzék Petki János és Daniel Mihály elsődleges célját nem tudta megakadályozni, vagyis azt, hogy Háromszéket bevonják a Bocskai-felkelés küzdelmeibe. A Petki által kért küldötteket Danielnek sikerült megválasztatnia, majd pedig mustrát is tartott a hadba vonuló háromszékieknek. Hosszabb távon azonban nem sikerült a helyiek akarata ellenére Háromszékre ültetni Daniel Mihályt, mert azok már Petki János idejében megválasztották saját vezetőiket, így a szék főkapitánya ekkor Kálnoki Bedő István lett, vicekapitánya a szintén háromszéki Mátyus János,⁹¹ főkirálybírája pedig Kálnoki János.⁹² Nem tudhatjuk, hogy Daniel Mihály háromszéki hivatalszerzésének ötlete Petkitől vagy a Danielektől származott, de az sejthető, hogy a hatalomépítésben járatos Kornis-birodalom új vezetőjének terve volt eredetileg a széken túli terjeszkedés. A Danielek azonban e tekintetben is jó tanítványoknak bizonyultak, ugyanis ezt követően Daniel Mihály karrierjének egyik legfontosabb célja lett Háromszék valamelyik vezető tisztségének a megszerzése.

---

volt annak, hogy hasznossá tegye magát azok számára, akikkel kapcsolatba került. 1606-ban Petki ügyeit intézte nagy figyelmességgel. A Székelyföldön a székelyek is szívesen kereskedtek állatbőrökkel. Petki János a forrás szerint Háromszéken is igyekezett jó beszerzési forrásokat találni, ezt Daniel Mihály meg is szerezte ura számára. Maga járt utána a forrásoknak, maga ellenőrizte a nyesteket és juhokat, és ha nem találta azokat megfelelőknek, akkor inkább felajánlotta, hogy saját maga szerzi be a legjobb minőségben. Újabb adattár i. m. 8–9. 1618-ban, már Háromszék alkaptányaként Bethlen Gábort látta el különösen jó minőségű deszkákkal. A fejedelem által neki írt levél közvetlen, bizalmas hangneméből arra következtethetünk, hogy Daniel Mihály jól értett az efféle beszerzésekhez és ura is megbízott benne. Történelmi kalászatok 1603–1711: a varyyasi Daniel család irattárában levő, legnagyobbbrészt eredeti kéziratok. Szerk. Thaly Kálmán. Pest, 1862. 93. Ugyanez a tulajdonsága segíthette abban is, hogy Bethlen Istvánnal, sőt még annak a feleségével is jó viszonyba kerüljön. 1620-ban a fejedelem testvére köszönte meg, hogy a háromszéki alkaptány „kölcsonadta” neki egyik szolgálóasszonyát. Újabb adattár i. m. 15. Bethlen Istvánné ismeretlenül fordult egy 1624-es levelében Daniel Borbála nevű leányához, nyilván az apa tanácsára, hogy 90 kötés lenjét fonassa és szövesse meg. Újabb adattár i. m. 17.

89 *Tüdősné Simon Kinga: Székely főnemesi életmód a XVII. század alkonyán.* Kolozsvár, 1998. 12–16.

90 I. m. 10.

91 *Kövári László: Erdély történelme. II.* Pest, 1859. 168–201.

92 Újabb adattár i. m. 8–9.

Daniel Mihály, a karrierépítő

Az öreg Daniel Péter még 1612-ben is egészen bizonyosan élt, hiszen, mint ahogyan korábban említettem, még ekkor is tevékenyen részt vett a Kornisklientúrában Udvarhelyszéken belül, a fiatal Kornis Ferencet támogatta.⁹³ Fia és örököse, Mihály azonban már ekkor átvette a birtokok és a család vezetését. A sikertelen háromszéki próbálkozás után minden bizonnyal a Kornisoknak köszönhette, hogy Udvarhelyszéken hivatalhoz jutott. 1610-ben már bizonyosan a szék alkirálybírója volt Balássy Ferenc főkirálybírósa idején.⁹⁴ A Kornis-klán pozíciói időközben Petki János kegyvesztetté válásával jelentősen meggyengültek,⁹⁵ ám a Danielek ügyesen alkalmazkodtak az új körülményekhez, Báthory Gábor támogatói közé felsorakozva. Már 1610-ben, a Báthory-ellenes merénylet idején az udvar környezetében tartózkodott Daniel Mihály, hiszen apjának március 29-én kelt levelében számolt be az eseményekről.⁹⁶ A karrierépítésben megmutató tudatosságra vall, hogy a történetek lényegének leírása mellett kitért arra is, hogy korábbi háromszéki ellenfeleit, Kálnoki Jánost és Imecs Istvánt is bebörtönözték az ügy kapcsán.⁹⁷ Jól látható, hogy a Danielek folyamatosan szemmel tartották a Háromszék vezetésében végbemenő változásokat. A kínáló pillanatig Daniel Mihály a család ősi tevékenységét, a katonai szolgálatot gyakorolta, ettől remélhette a jelesebb tisztségek megszerzését. 1612-ben Udvarhelyszék alkapitánya lett.⁹⁸ Ekkor Udvarhelyszék főkapitánya, tehát Daniel Mihály közvetlen felettese már Némethy Gergely volt, Báthory Gábor fejedelem bizalmasa.⁹⁹ Az a tény, hogy a Danielek egy olyan ember szolgálatában is tovább tudták építeni karrierjüket, aki éppen Petki János leváltása révén kapta pozícióját, a Danielek részéről remek alkalmazkodóképességet és okos helyezkedést mutat. Azt is feltehetjük, hogy Daniel Mihály képes volt önmagát nélkülözhetetlenné tenni akár katonai képességei révén, akár azáltal, hogy hajlandónak mutatkozott saját klientúráját az új vezetés szolgálatába állítani. Az év folyamán alkalma is nyílt katonai tehetségét felhasználni, ugyanis Geréb András mellett ő vezette az udvarhelyszéki székely hadtestet a brassói csatában, amikor mellette Bedő István, Begróli István és Béldi Kelemen voltak a jobbszáron elhelyezkedő székelyek vezetői.¹⁰⁰

Érdekes, hogy az az aktivitás, ami a vezető tisztségek megszerzésére, valamint a Bardócszék feletti hatalom megerősítésére irányult, nem párosult a to-

93 RNL KvLt. Udvarhelyszék Törvénykezési jegyzőkönyvek 1612/193.

94 *Jakab E.–Szádeczky L.*: i. m. 326.

95 *Balogh J.*: A székely társadalom i. m. 156.

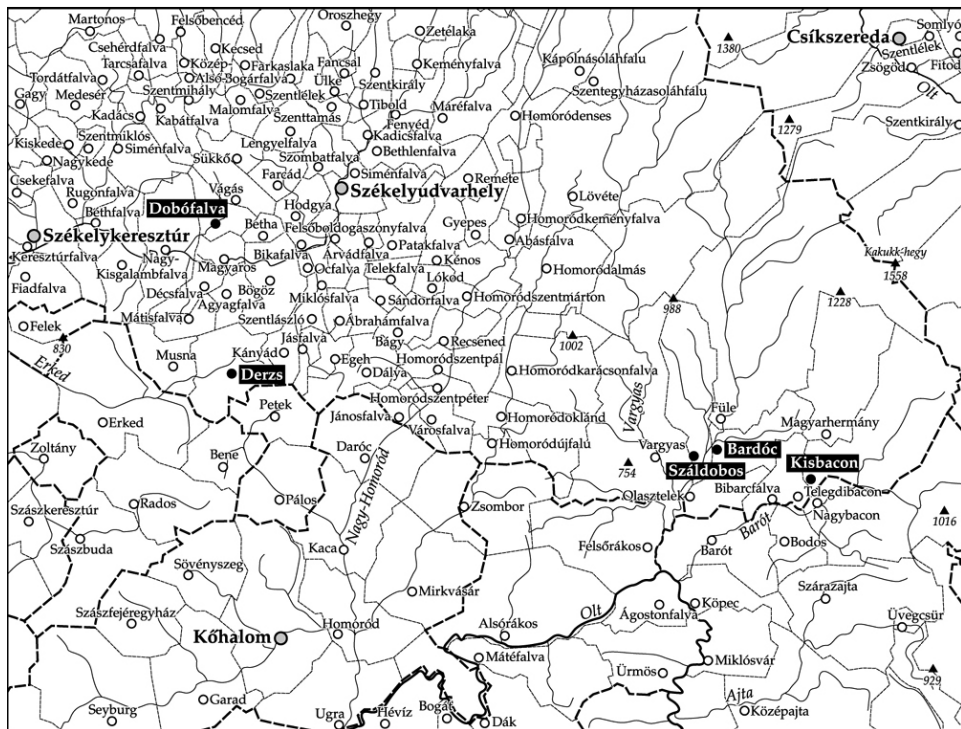
96 Újabb adattár i. m. 12–13.

97 I. m. 13.

98 RNL KvLt. Udvarhelyszék Törvénykezési jegyzőkönyvek 1612/203.

99 *Balogh Judit*: Báthory Gábor székelypolitikája. In: A Báthoriak kora. (A Báthoriak és Európa). Tanulmánykötet. Főszerk. Dám László. Szerk. Ulrich Attila. Nyírbátor, 2008. (A Báthori István Múzeum Füzetei. Új sorozat 3.) 187–198.

100 *Szilágyi Sándor*: Báthory Gábor fejedelem története. Pest, 1867. 139.

3. ábra: A Daniel család birtokai 1576-ban

vábbi birtokszerzés igényével. A család neve alig fordult elő a periratokban, egyáltalán nem jellemezte őket a hatalmaskodás.¹⁰¹ Minden bizonnyal elsősorban a Bardóc fiúszék feletti uralom megszilárdítására törekedtek, az 1610-es években sem a birtokaik nagysága, sem a jobbágyaik száma tekintetében nem léptek előre a széki nemesek rangsorában. Az 1614-es lustra adatai szerint Daniel Mihálynak 7 településen mindössze 53 jobbágya volt.¹⁰² Ezzel a hetedik helyen állt a székekben, megelőzte őt Kornis Ferenc, Balássy Ferenc, Geréb András, Petki Jánosné, Ugron Pál és Péchi Simon.¹⁰³

Feltehető, hogy az 1610-es években még nagyon erős volt a Kornis család hatalma a széken belüli birtoklást tekintve, ezért a Danielek nem elsősorban Udvarhelyszéken kívántak terjeszkedni. Éles szemmel észrevették azonban, hogy Háromszéken még nem történt meg az udvarhelyihez hasonló hatalomkoncentráció, az ottani primorok birtokainak nagysága és jobbágyainak száma meg sem közelítette a szomszédos székeliekét. Ésszerű gondolat volt tehát átterjeszkedni Háromszékre, és ott birtokokat szerezni. Ezzel magyarázhatjuk azt, hogy 1618-ban Daniel Mihály elérte, hogy Bethlen Gábor újra háromszéki tisztségbe

101 RNL KvLt. Udvarhelyszék Törvénykezési jegyzőkönyvek 1612/193, 1612/203, 1614/226.

102 RNL KvLt. Székely Láda 56. sz. VIII. 1. Az 1614-es conscriptio.

103 Balogh J.: A székely nemesség i. m. 169.

juttatta, amikor kinevezte őt a szék alkapitányává.¹⁰⁴ Bethlen, aki már Báthory Gábor fejedelemsége idején, mint csíki főkapitány alaposan megismerte a székely kapitányok és alkapitányok katonai képességét, a harmincéves háborúba való belépésekor mind Geréb Andrást, mind pedig Daniel Mihályt maga mellett tartotta a harcaiban, és okleveleiben, leveleiben elismeréssel nyilatkozott róluk.¹⁰⁵ A Daniel Mihály által használt karrierstratégiák között is első helyen volt tehát a katonáskodás, nem játszott viszont jelentős szerepet sem a tanulás, sem a hatalmaskodás. Apja által kiépített klientúráját noha használta, sőt figyelemmel kísérte tagjainak sorsát is,¹⁰⁶ nincs jele annak, hogy számukat jelentős mértékben növelte volna. A katonai szolgálat révén azonban végre mód nyílt a háromszéki karrier elindítására. 1621 októberében nova donatio-t kapott a hadjárat idején tanúsított hűségéért.¹⁰⁷ Érdekes, hogy a birtokolt települések sora újra csak azt mutatja, hogy Udvarhelyszéken nem terjeszkedett tovább a család, viszont újra megerősítést nyert felső-rákosi, vármegyei birtokában, valamint háromszéki javadalmakat is szerzett Baróton, Köpeczen, Szárazajtán, Nagyajtán és Bölönben. 1622-ben Bethlen Háromszék főkirálybírájává is kinevezte Daniel Mihályt, akinek szolgálatairól ekkor is megemlékezett.¹⁰⁸ A háromszéki nemesség az erős fejedelmi támogatás ellenére is igyekezett Daniellel szembehelyezkedni. 1622-ben magának Bethlen Gábornak kellett levélben megparancsolnia a sepsi-, kézdi- és orbaiszéki altiszteknek, hogy Daniel Mihály alkapitányi járandóságát szolgáltatásuk ki a nemrég kinevezett főkirálybíróknak.¹⁰⁹

Daniel Mihály, sok székely primor társához hasonlóan, Bethlen Gábor hűséges embere lett.¹¹⁰ A katonai karrierstratégiát azonban esetében egyre inkább felváltotta az udvari szolgálat, valamint a diplomáciai feladatok vállalása. 1616-ban és 1638-ban konstantinápolyi követséget vállalt, közben Brandenburgi Katalin udvarmestereként szolgált egy ideig, és szoros barátságot ápolt Bethlen Istvánnal és családjával is.¹¹¹

104 Újabb adattár i. m. 14.

105 I. m. 16.

106 I. m. 9.

107 MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii XI. 3. fol.

108 Újabb adattár i. m. 16.

109 I. h.

110 Jeney-Tóth Annamária kutatásai is egyértelműen bizonyítják azt a feltevést, hogy Bethlen Gábor udvarában a korábbinál jóval nagyobb számban töltöttek be fontos pozíciókat a székely nemesek. Ennek a kérdésnek a feltárását jelenleg is végzem. *Jeney-Tóth Annamária: A kolozsvári fejedelmi udvar összetétele Bethlen Gábor korában. Kézirat.*

111 Újabb adattár i. m. 17., 21–25.

A reneszánsz viselkedésminták és az udvari szolgálat

Daniel Mihály a húszas évek folyamán gyermekeit is a fejedelmi udvarba küldte, vagy hivatalba jutatta őket. Egyik fiának, Daniel Ferencnek 1624-es kinevezése Bardócszék, az oklevél szerint „territorium Vargyasiense” királybírájává, az udvarhelyszéki befolyás folytonosságát volt hivatva biztosítani.¹¹² Két lánya közül Annát fejedelmi udvarhölgyként említik, aki 1624-ben már bizonyosan Kassán tartózkodott az udvarral.¹¹³ Borbála szintén rangos udvarhölgy lehetett, hiszen Brandenburgi Katalin külön levelekben kérte őt, hogy kövesse fogarasi udvarába.¹¹⁴ A két lány a reneszánszból ismert szokás szerint egymás „hogylétéről” levelezett egymással.¹¹⁵ A reneszánsz embertípus igazi megtestesítője azonban a másik fiú, vargyasi Daniel János lett, aki a források szerint igen eszes, tehetséges és a tanulás megszállottja volt. Az idősebb Bethlen István által hozzá írt levél tanúsítja, hogy Daniel János fiának, Bethlen Péternek tanulóháza, peregrinustársa volt. Mivel a fiatal Bethlennek nem volt nagy kedve önmaga külföldi képzéséhez, hamar tovább utazott az általuk látogatott egyetemek színhelyéről Európa további városaiba. Daniel János azonban az oderafrankfurti egyetem mellett Leydenben is tanult,¹¹⁶ idősebb Bethlen Istvánnak a levele éppen itt érte utol. A levélből kiderül, hogy Bethlen Gábor fejedelem háromszáz tallérral támogatta az ifjút, amelyet Bethlen István újabb 50 tallérral toldott meg, és egy határozott „program” adásával, amelyben, valószínűleg fejedelmi utasításra, a tanulnivalók sorrendjét állította föl a számára. A levél egyértelműen jelezte, hogy Daniel Jánosnak fontos szerepet szántak a fejedelmi udvarban tanulása befejeztével. A legfontosabbnak a német nyelv tanulását tekintették, ezt követte a latin, és harmadikként megemlítették azt is, hogy az olasz nyelvben szerezzen jártasságot.¹¹⁷

Daniel János, a katona Daniel Péter unokája és Daniel Mihály fia igazi reneszánsz ember lett, külföldi egyetemeket járt, nagy műveltséget szerzett, és tudását a fejedelmi udvarban használta fel. Magas rangú hivatali és diplomáciai feladatokat látott el. Feleségét, Gerendi Zsófiát nem székely családból választotta, ami elsősorban azokra a székely nemesi családokra volt jellemző, amelyek megindultak az országos nemesség soraiba való emelkedés útján.¹¹⁸ Testvére, Ferenc viszont az apa háromszéki orientációját és a családi hagyományt követve Háromszék főkapitánya lett, Béli Kelemen lányát, Juditot vette feleségül, így rokonságba került a Béli és Kálnoki családokkal is.¹¹⁹

112 MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii XII. 20. fol.

113 Újabb adattár i. m. 18–19.

114 I. m. 25–26.

115 I. m. 18.

116 *Szabó Miklós–Tonk Sándor: Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521–1700.* Szeged, 1992. 113.

117 Újabb adattár i. m. 21–22.

118 I. m. 33.

119 I. m. 35.

A vargyasi Daniel család alig két generáció alatt sikeresen elsajátította a karrierépítés új lehetőségeit. Miután a család tagjai nagyszerűen épültek be Kornis Farkas klientúrájába, maguk is megteremtették saját klienseik körét. A nagyszerű humanista, Kornis Farkas példáját követve egyre tudatosabban alkalmazták bizonyos, a reneszánsz szellemiségéhez köthető viselkedésmintákat, egyre tudatosabban építették saját karrierjüket. Pályájuk azonban nem volt olyan grandiózusan felívelő, mint a Kornisoké a 16. század második felében, vagy a Bélié egy századdal később. A katonai szolgálat mindig megmaradt karrierstratégiájuk egyik alapjaként, ám ezt előnyösen egészítette ki a tanulás, a műveltség iránti igény és a Bardócszék fölötti uralom biztosítása. A család az ekkor megszerzett pozícióját a fejedelemség fennállása idején mindvégig képes volt megtartani.

JUDIT BALOGH

THE BEGINNINGS OF THE CAREER OF THE DANIEL FAMILY OF VARGYAS IN THE TURN OF THE 16–17th CENTURIES

The study deals with a particularly significant period of the history of Székely society, when the traditional Székely social structure broke up, and the Székely noble society was formed. The process accelerated from the 1560's, and the second half of the 16th century produced new career opportunities for families previously regarded as "primors", i.e. the most distinguished ones and families of the highest rank, besides military career. The rise of a family depended primarily on their ability to utilize the new strategic elements in the course of their social advance.

The Daniel family of Vargyas could be regarded as a winner of that time, however, they could not rise up to the first line of the Székely élite, but they were able to stay in the second line and keep this position all through the period of the principality.

The study examines the conditions of the rise of the Daniel family and those circumstances that helped their advance from the middle of the 16th century to the 1620's. The analysis is based on sources, such as written pleadings of the Székely, censuses, records of the Royal Books, made by the chancellery and containing the grants of the prince, and the several sources of family archives. As a result of the research, the presentation of the career of the Székely nobles gives a picture of the elements of career strategy used by the Székely "primors" during the related period. It is evident that military career had further on an important role in the rise of Székely nobles, and in most cases it meant a favourable basis regarding the rise. Besides, the Daniel family of Vargyas could use new elements in a talented and conscious way, too, such as becoming the client of the significant nobles, and establishing their own clientele. In contrast with the earlier practice, the family could exploit the benefits of offices and their presence in the court of the prince.

Oddly, the family was not disposed to arbitrary power or extreme extension of their estates. Following the example of their powerful mentor, the humanist Farkas Kornis, they could perfectly acquire the renaissance attitudes of that time, their learning and services for the court turned out to be important steps in their career. It can be regarded as a very important element through their career development that

each and every generation was able to reproduce descendants, and the children always lived to adulthood.

The career of the Daniels of Vargyas reflects those opportunities that opened the door for a family to get into the noble society, and at the same time it also presents a Székely family, which was able to adapt renaissance manners and to take advantage of them.